

Oulu 15.8.1971

PANU:

KILSTUPA

Valokuva: Atte Kalajoki

Kilstupa, selitpä se! En enää muista, milloin kuulin sanan ensi kerran, mutta usein olen sitä miettinyt sen pitemmälle miettimisissäni pääsemättä. Kilstuvaksi on Oulussa kutsuttu ja kutsutaan joskus vieläkin (ks. Kotiseutuni Keski-Pohjanmaa/Pohjois-Pohjanmaa/Kainuu ja siinä Eero Krekelän Oulun esittelyä) matalaa kivirakennusta Sairaalasaaren Kasarmitien puoleisella rannalla Kallisenvirran yläjuoksulla kohta padon alapuolella. Koska saarella niin kauan kuin muistan on ollut sairaala, olen aina liittännyt kilstuvan sairaalaan, olkoon, että hyvin olen tiennyt, että tässä muinoin Ryssänsaareksi, sitten — samanaikaisesti — Polttimosaareksi mainitussa saarella 1700-luvun lopulta lähtien sijaitsi lääninhallitus ja asui maaherra.

Keväällä huomasin yhdoin heittää kysymyksen ystävälleni Matti Pääkköselle, joka reistaa saada painetuksi vältöskirjan Oulun seudun murteeseen liittyvistä hienouksista. Apuprofeetta vastasi ystävällisesti, että suomen kielen etymologisessa sanakirjassa (Hki 1955) selitetään kilstupa. Se on = gilstupa, kiristupa, vanh. 'velkavankila'. Nykyruotsissa gillestuga on kokoushuone, -talo, kun taas gäldstuga merkitsee tuota 'velkavankilaa'. Muinaisruotsissa gildstuga, gildstuga jne. on tarkoittanut ammattikunnan, killan kokous- ja juominkihuonetta, -taloa. Kiltapa kilt! Nyt huomasin sitten minäkin katsoa Cannelinista (1904), jossa gillestugasta viitataan gäldstugaan, joka on suomennettu velkavankilaksi, kilstuvaksi.

Mikään nimenomaan oululainen sana kilstupa siis ei ole. Joku vanha oululainen tai muu tietoviihas saattaa silti tähän sanoa, että "kan tänka", pölijäkö se on, kun noin selvää asiaa tinkaa. En vain ole arvannut kysyä.

Nyt tuli tietenkin heti mieleen muinainen lääninhallitus, joka piti komentoaan Sairaalasaarella. Jospa tämä kivitalo tai ainakin osa siltä on saaren loistokaudelta, vaikka ei järin loistelijaita muistojakaan sisältyvä. Eero Krekelän mukaan rakennus olisi 1820-luvulta.

Nymanssonin karttakokoelmaan liittyvässä 1804-vuoden kartassa on Ryssänsaarella ("kallas nu Bränneriholmen", sanoo teksti) suurin piirtein nykyisen kilstuvan paikalla pienehkö rakennus, jokin arvoinen kuitenkin, koskapa on, sillä karttaan ei ole kaikenkaikkiaanakaan merkittynä monta taloa. Kilstupa tässä kartassa on kuitenkin toisaalla. Tavaan aivan selvästi sanan Gillstuga paikalta, joka on suunnilleen sama, missä nyt kohoaa 'Oulunlinna' eli lääninvankila ja sen edessä Oulun vanhimmaksi kivitaloksi mainittu rakennus. Gillstugan yläpuolella, Kandelbergin lesken pellon poikki kirjoitettuna, ovat sanat: Kronohäkte eller Fånghus. Vankila ja velkavankila olivat siis ilmeisesti kaksi eri asiaa. Tietävästi tuo Kansankadun—Mäkelininkadun alkupään jatkona olevan, kruunumakasiinin ja opettajainvalmistuslaitoksen väliin jäävän, kadunpätäkän ja Nahkatehtaan kadun risteyksessä oleva jyrkäväinen kivitalo on ennenmuinoin toiminut vankilana.

Sairaalasaaren sairaala-perinteitä en tietämällä tiedä vanhemmiksi kuin 1800-luvun lopulla syntyneiksi, mutta mene tiedä, vaikka joku osaisi sanoa, että siellä on jo aikoja ollut sairaala. Muistelen Anu Kaipaisen ainakin sijoittaneen poloiset Suomen sodan soturinsa romaanissaan Arkkienkeli Oulussa kuolemaan silloiseen Ryssänsaareen, kunhan ei itse Sara Wacklin, Anu-rouvan mainio innoittaja, puhuisi samoja. Valtionarkiston erään rakennushallitukselle laatiman luettelon mukaan piirrettiin Oululle sairaala jo heti 1822-vuoden palon jälkeen, jo seuraavana vuonna. Minnekähän kohosi?

Lieköhän tällä saarella, jossa siis nyt on sotilassairaala ja DE, virallista nimeä, ja jos ei ole, niin eikö ruveta uudelleen nimeämään — jos ei nyt haluttaisi käyttää vanhinta nimeä, Ryssänsaarta — Polttimosaareksi!

